

Otizm Spektrum Bozukluğu Alanında Kullanılan Alternatif Tedaviler ve Sanat Terapisi

Alternative Therapies and Art Therapy Used in The Field of Autism Spectrum Disorder

ÖZET

Sanat terapisi, bir kişinin fiziksel, zihinsel ve duygusal refahını iyileştirmek için yaratıcı sanat yapma sürecini kullanan bir tür psikoterapidir. Sanat yapma süreci; bireylerin duygularını ifade etmesine, stresinin azaltılmasına ve benlik saygısını geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Sanat terapisi, depresyon, anksiyete, travma ve bağımlılık gibi çeşitli durumları tedavi etmek için kullanılmaktadır. otistik çocuklarla iletişim kurma, ince motor becerilerini ve özgüvenlerini geliştirme noktasında alternatif terapi yöntemlerinden görülmektedir. Otizmliler genellikle iletişim, sosyalleşme ve duygusal düzenleme ile mücadele eder. Sanat terapisi bu zorlukların üstesinden gelinmesine yardımcı olur. Sanat terapisi seansları tipik olarak çocuğun ilgisini çekmek ve duygularını düşüncelerini keşfetmesine yardımcı olmak için çeşitli sanat malzemeleri ve teknikleri kullanacak eğitilmiş sanat terapisti tarafından yönetilir. Bu çalışmada amaç sanat terapisinin, bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlığını geliştirmek için yaratıcı sanattan yararlanan alan olduğundan otizm spektrum üzerinde uygulanan sanat terapisinin otizmliler bireylerin çatışmalarını ve sorunlarını çözmelerine, kişiler arası becerileri geliştirmelerine, davranışları yönetmelerine, stresi azaltmalarına, özgüvenlerini ve kişisel farkındalıklarını arttırmalarına ve içgörü kazanmalarına olan katkısını ortaya koymaktır. Çalışma, bilimsel araştırma yaklaşımlarından olan nitel araştırma yöntemine göre literatür taraması metoduyla oluşturulmuştur. Konu ile ilgili tez, kitap, makale ve yayınlar incelenmiştir. İncelemeler sonucunda; Bu çalışmalardan bazıları, iletişim ve sosyal becerilerde iyileşmelerin yanı sıra sorunlu davranışlarda ve kaygıda azalmalar bildirmiştir. Sanat terapisinin otizmlilerde katılımı ve motivasyonu arttırdığı bunun da diğer alanlarda iyileştirilmiş sonuçlara yol açabileceği gösterilmiştir. Genel olarak otizmliler için alternatif tedavi olarak sanat terapisinin kullanılması, birçok birey için fayda sağlayabilecek umut verici bir yaklaşımdır. Bununla birlikte bu tedavi yaklaşımının etki mekanizmalarını ve uzun vadeli sonuçlarını tam olarak anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Otizm Spektrum, Sanat Terapisi, Sanat

ABSTRACT

Art therapy is a type of psychotherapy that uses the process of creative artmaking to improve a person's physical, mental, and emotional well-being. The art-making process helps individuals to express their emotions, reduce stress and improve self-esteem. Art therapy can be used to treat a variety of conditions such as depression, anxiety, trauma, and addiction. Art therapy is seen as an alternative therapy for autistic children to communicate, develop their fine motor skills and self-confidence. Children with autism often struggle with communication, socialization, and emotional regulation. Art therapy helps to overcome these difficulties. Art therapy sessions are typically led by a trained art therapist who will use a variety of art materials and techniques to engage the child and help them explore their feelings and thoughts. Since art therapy is the field that uses creative arts to improve the physical, mental, and emotional health of individuals, the aim of this study is to reveal the contribution of art therapy on the autism spectrum to help individuals with autism resolve their conflicts and problems, develop interpersonal skills, manage behavior, reduce stress, increase self-confidence and self-awareness, and gain insight. The study is based on the qualitative research method, which is one of the scientific research approaches, with the literature review method. These, books, articles, and publications related to the subject were examined. As a result of the review, some of these studies reported improvements in communication and social skills as well as decreases in problematic behaviors and anxiety. Art therapy has been shown to increase engagement and motivation in individuals with autism, which may lead to improved outcomes in other areas. Overall, the use of art therapy as an alternative treatment for individuals with autism is a promising approach that may benefit many individuals. However, more research is needed to fully understand the mechanisms of action and long-term outcomes of this treatment approach.

Keywords: Autism Spectrum, Art Therapy, Art

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu, gelişimsel bir yetersizlik kategorisi olarak küresel ve Türkiye bağlamlarında artan bir ilgi toplamıştır. Tıp, psikoloji ve eğitim gibi farklı disiplinlerden çok sayıda araştırmacı ve uygulayıcı, otizme ışık tutmak için kapsamlı akademik ve pratik çalışmalar yürütmüştür. Son yıllarda yoğunlaşan 50 yıllık sistematik bilimsel araştırmalara rağmen, otizm ile ilgili birçok karmaşık sorun çözülmeden kalmıştır. Bu, daha fazla araştırmaya ve bu çok yönlü gelişimsel engelliliğe ilişkin daha derin bir anlayışa duyulan ihtiyacın altını çizmektedir (Kurt, 2012, aktaran Kurt, 2012, s.83).

Otizmin genel tanısı şu şekildedir:

Sevdenur Tanrıverdi¹ 
Derya Aysun Cancan² 

How to Cite This Article

Tanrıverdi, S. & Cancan, D. A. (2023). "Otizm Spektrum Bozukluğu Alanında Kullanılan Alternatif Tedaviler ve Sanat Terapisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:110; pp:6517-6526. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.69115>

Arrival: 28 January 2023
Published: 30 April 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0037-6855

² Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Sivas, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3215-5130

Otizm, çoğunlukla yaşamın ilk üç yılında fark edilen (Aydın ve Özgen, 2018, s. 95), her kültürde, dünyanın her yerinde görülen ve erkeklerde kızlara oranla daha yaygın olan ciddi bir gelişim bozukluğudur (Birkan, 2016, s.508).

Otizm terimi, zaman içinde yerini, otizm spektrum bozuklukları (ASD-autism spectrum disorders) terimine bırakmıştır. Otizm spektrum bozuklukları, yaygın gelişimsel bozukluklarla (pervasive developmental disorders-PDD) eş anlamlı olup, bireylerde sosyal iletişim ve etkileşimde sorunların varlık gösterdiği, tekrar eden davranışların görüldüğü nöro gelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanarak (Fazlıoğlu, 2004; DiCicco-Bloom, ve diğerleri, 2006; Birkan, 2016; Voineagu, 2012) ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel yetersizlik anlamında kullanılmaktadır. Otizm ise bu şemsiye altında yer alan kategorilerden yalnızca biridir (Birkan, 2016, s.508).

Amerikan Psikiyatri Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen DSM-IV ve ICD-10 kılavuzuna göre, otizm spektrum bozukluğu beş ayrı kategori içermektedir (American Psychiatric Association, 1994).

- ✓ Otizm (Bu kategori DSM-IV'de 'otistik bozukluk', ICD-10'da ise "çocukluk otizmi?" olarak adlandırılmaktadır).
- ✓ Asperger sendromu
- ✓ Atipik otizm (Bu kategori DSM-IV'de "başka türlü sınıflandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk?" olarak adlandırılmaktadır).
- ✓ Çocukluk dezente gratif bozukluğu
- ✓ Rett sendromu (American Psychiatric Association, 1994).

Fakat Amerikan Psikiyatri Birliği 2013'te yapılan değişikliklere göre; YGB terimi altında toplanan otistik bozukluk, Asperger sendromu, ÇDB ve YGB-BTA tanı kategorileri; "Otizm Spektrum Bozukluğu" tanısı altında birleştirilmiştir. Rett Sendromu, genetik altyapısı nedeniyle bu tanıya dahil edilmemektedir (Ozkaya, 2013).

Otizmin sebepleri henüz kesin olarak bilinmemesine rağmen, ortaya çıkış nedenleri arasında genetik faktörlerin önemli bir şekilde etki ettiğine (Yosunkaya, 2013), beyinde oluşan bir hasar (ör: hamilelikte ya da doğum sırasında meydana gelen problemler) veya ailelerin ya da çocukların zehirli kimyasal maddelere maruz kalmış olmaları gibi birçok nedeni olabileceğine dair bazı bulgular vardır (Birkan, 2016, s.508; Fazlıoğlu, 2004).

Otizmin etiyojisi belirsizliğini korusa da önleyici tedbirler güvenilir bir şekilde belirlenemiyor. Bununla birlikte, uygulamalı davranış analizi ile birleştirilen erken eğitim müdahalesi, potansiyel olarak otizm teşhisi konan bireylerin davranış kalıplarında kalıcı değişiklikler sağlayabilmektedir (Eikeseth, Smith ve Jahr, 2007; Eikeseth, Smith, Jahr, ve Eldevik, 2002; Gren, 1996; Howard, Sparkman, Cohen, Gren, ve Stainslaw, 2005, aktaran Birkan, 2016, s.508).

Otizm spektrum bozukluğu tanısı konmuş olan bireylere kapsamlı eğitim ve terapi uygulamalarının olduğu ve aileler ile uzmanların bu eğitim ve terapiler arasında seçim yapmakta bazen zorlandıkları bilinmektedir. Bu uygulamalardan bazılarının haftada en az 25-40 saat bire bir eğitim gerektirdiği söylenirken bazılarının haftada birkaç saat uygulama ile yetindiği, bazı uygulamalar için masa başı çalışmanın olmazsa olmaz olduğu, diğerleri yapılandırılmamış bir oyun ortamında performans göstermeyi uygun görmüştür. Eğitim ve terapi amaçlı uygulamaların dışında tıbbi destek, ilaç ve diyet içerikli tedavi yöntemleri otizm spektrumlu bireylere faydalı olması açısından önemli görülmektedir.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU ALANINDA KULLANILAN ALTERNATİF TERAPİ VE TEDAVİLER

Otizm spektrumundaki bireylerle yapılan araştırmalarda çok sayıda uygulama kullanılır, ancak birçoğunun etkinliğini destekleyecek bilimsel kanıt yoktur. Bu uygulamaların büyük bir kısmının etkinliği bilimsel çalışmalarla kanıtlanmamıştır. Otizm spektrum bozukluğunun tedavisinde kullanılan ve etkinliği tam olarak kanıtlanmamış yöntemler şöyledir:

Ağır Metallerden Arındırma Tedavisi

Kidd'e göre otizmin biyokimyasal profili, kısmen belgelendiği gibi bozulmuş detoksifikasyonu zorlaştıran sıklıkla ağır metal aşırı yüklenmesine sahiptir. Etkilenen detoksifikasyon yolları, besinlere rasyonel müdahalenin klinik iyileşmeyi etkileyebileceği konusunda yeterince anlaşılmıştır. Bu müdahalelerin kalıcı fayda sağlaması için ağır metaller ve diğer toksinlere sürekli maruz kalma mümkün olduğunca sifra indirilmelidir. Aşırı toksin yükü ve ASD bireylerinde çok yaygın olan kimyasallara karşı hoşgörüsüzlük ile tıbbi ilerleme için "sıfır tolerans" durumu

esastır. Otizmlı bireyinin uğrak yeri olan ev, okul ve diğer bölgeler toksik maddelerden arındırılmalıdır (Kidd, 2002).

Hiperbarik Oksijen Tedavisi

Hiperbarik Oksijen Tedavisinde deniz seviyesi basıncından daha yüksek bir basınç ortamına sahip hiperbarik bir odaya, ara sıra saf oksijen verilerek hastanın bu ortamda bulundurulması sağlanmaktadır hastanın nefes aldığı bir müdahale olarak oksijen terapisi deniz seviyesi basıncından daha yüksek basınçlara sahip hiperbarik bir odanın içinde ara sıra saf oksijen verilir (Xiong, 2016).

Xiong'e (2016) göre bu tedavi yoluyla vücuttaki oksijen miktarını artırılmaya çalışılır ve oksijen eksikliği nedeniyle görevini yapamayan hücrelerin görevini yapması sağlanır. Beyin hasarı veya yanıklar gibi çeşitli tıbbi durumların tedavisinde hiperbarik oksijen tedavisi kullanılır. Ancak bu tedavi formunun otizm spektrum bozuklukları alanında işe yaradığını gösteren deneysel araştırma yoktur. Hiperbarik oksijen tedavisinin beyin veya kulak üzerinde zararlı etkileri olabileceği ve bu tedavi esnasında çocuğu yatıştırmak gibi nedenlerle basınç odasına giren yetişkinlerde bilinmeyen sağlık sorunları olabileceği belirtilmektedir.

Diyet Tedavileri ve Vitamin-Mineral Desteđi

Otizm Spektrum Bozukluğu tedavisi genellikle erişilebilirliği, vitamin, mineral ve diğer gıda takviyelerini elde etme kolaylığı nedeniyle popüler olan alternatif bir yaklaşım olarak diyet müdahalelerini veya değişikliklerini içerir. Bununla birlikte, bazı gıdaların aşırı veya yetersiz alımının ciddi sağlık sorunlarına yol açabileceğini not etmek önemlidir. Ayrıca zararsız olarak algılanabilecek bitkisel ve doğal ilaçlar, kişinin kullandığı diğer ilaçlarla etkileşerek etkinliğini tehlikeye atabilir ve potansiyel olarak toksik yan etkilere neden olabilir (Aman, 1988). Aman'a (1988) göre bu tedavi yönteminde kanıt eksikliğine rağmen otistik çocuklar için genellikle süt ürünlerinde bulunan proteinlerden kaçınan glutensiz, kazeinsiz bir diyet uygulanmaktadır. Tam olarak geçerliliği kabul edilmese de büyük ölçüde bireysel vaka çalışmalarına dayanan gözlemlerin sonucunda, bazı ebeveynler ve doktorlar, çocuklarının semptomlarında; hiperaktivitede azalma, göz temasında iyileşme, daha az sindirim ve bağışıklık sorunu ayrıca gastrointestinal sorunlarda iyileşme dahil olmak üzere çoğu bakımdan önemli etkilerinin olduğunu bildirmişlerdir (Aman, 1998). Fakat otizmin semptomlarını önlemek amacıyla uygulanan bu beslenme tedavileri (glutensiz diyet, kazeinsiz diyet gibi) vitamin mineral eksikliğine sebep olabileceği gözlenmektedir (Al-Farsi, 2013).

Otizmlı çocukların beslenme durumları yapılan araştırmalar ve sadece literatürdeki derlemeler ile bilinmektedir (Graf-Myles, 2013). Otizmlı çocuklarda beslenme problemleri oldukça yaygın olduğunu söylenmektedir (Harris, 2012). Otizmlı çocukların, bu oldukça seçici beslenmeleri ve bağırsak geçirgenliği nedeniyle çeşitli vitamin ve minerallerde eksiklikler gösterebilecekleri varsayılmaktadır. Bu bağlamda iki önemli mikro besin, B6 vitamini ve magnezyumdur. B6 vitamini eksikliğinin çocuklarda merkezi sinir sistemi işleyişini etkilediği, magnezyumun ise kemik oluşumunu, sinir ve kas hücresi bakımını ve enzim aktivitesini desteklediği bulunmuştur. Ancak B6 vitamini ve magnezyum takviyesinin otizmlı çocukların davranışları üzerindeki etkilerini araştıran çalışmaların sonuçları tutarsızdır. Düşük deneysel kontrole sahip bazı çalışmalar olumlu sonuçlar bildirirken, yüksek deneysel kontrole sahip olanlar herhangi bir önemli etki gözlemlenmemiştir. Bu nedenle, büyük ölçekli deneysel araştırmalara ihtiyaç vardır (Terapi Yöntemleri , 2023). Önal ve Uçar'a göre otizmlı bireylere uygulanan diyet çalışmalarının tedaviye tam anlamıyla bir etki sağladığını söylemek şu an için mümkün değildir (Önal ve Uçar, 2017).

Duyusal Bütünleştirme Terapisi

Duyu Bütünleme terapisi, duyuşal bilgileri algılama, işleme ve anlama becerileriyle ilgili sorunları ele alarak otizmlı bireylerde zihinsel işleyişi iyileştirmeyi ve davranış sorunlarını azaltmayı amaçlar. Terapistler eşliğinde vücut fırçalama, eklem sıkıştırma, sallama gibi teknikleri ve çorapları veya ağırlıklı yelekler giymek gibi duyuşal diyetler kullanabilirler. 1970'ten beri otizm tedavisinde yaygın olarak kullanılmasına rağmen etkinliğini destekleyen bilimsel kanıt eksikliği vardır. Araştırmalar, duyu bütünleme tedavisinin etkinliğini destekleyen kanıtların yetersiz olduğunu göstermektedir (Baranek, 2002).

İşitsel Bütünleştirme Terapisi

Otizm spektrumu bozuklukları olan kişiler iletişim, davranış ve sosyal etkileşim konusunda zorluk yaşamakta ve pek çoğu sese anormal yanıtlar vermektedir. İşitsel Bütünleme Terapisi ilk olarak 1900'lerde Fransa'da Berard tarafından geliştirildi ve daha sonra Tomatis, Earobics ve Fast for Words gibi uygulayıcılar tarafından benimsendi (Sinha, 2011). İşitsel Bütünleme Terapisi, çeşitli duyuşal veya gelişimsel bozuklukları olan bireylerde işitsel sistemin işleyişini iyileştirmeyi ve aşırı duyarlılığı veya diğer işitsel işleme sorunlarını azaltmayı amaçlayan bir terapi türüdür. Bu terapi, çocuğun en hassas olduğu frekansları belirleyerek ve terapi seansları sırasında bu

frekanslardan arınmış müzikleri kulaklıkla dinleterek başlar. Ses duyarlılığının azaldığına ve davranışın iyileştiğine dair bazı iddialara rağmen 2006 yılında Sinha ve meslektaşları tarafından yapılan altı deneysel çalışmanın sistematik bir incelemesi, bu çalışmalarda birkaç metodolojik sorun olduğu sonucuna varmıştır ve bu da İşitsel Bütünleme Terapisinin otizmin tedavisinde etkinliğini belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak bu terapinin otistik çocuklar üzerindeki etkilerinin henüz bilimsel olarak kanıtlanmadığını bulmuşlardır (Sinha, 2011).

Hayvan Terapileri

Pavlıdes'e göre hayvan terapilerinin temeli; insanlar ve hayvanlar, özellikle atlar, yunuslar ve köpekler arasındaki ilişkinin çeşitli durumları tedavi etmek için kullanılabilmesine dayanmaktadır. Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için hayvanlarla etkileşimin sosyal etkileşimi ve iletişimi artırabileceğine inanılmaktadır. Hayvan terapisi örnekleri arasında yunuslarla yüzme, terapötik bir ortamda evcil hayvan terapisi, otizmlili bireylerde sosyal etkileşimi ve iletişimi geliştirmek için köpekleri kullanma ve duyuusal motor ve sosyal deneyimleri geliştirmek için ata binme yer alır. Bununla birlikte, şu anda hayvan tedavisinin etkinliğini destekleyen hiçbir bilimsel kanıt yoktur (Pavlıdes, 2008).

Otizmlili bireylerin sosyal hayata dahil olmaları, sağlıklı iletişim kurmaları, duyuusal motor durumlarını geliştirmeleri için tıbbi tedavinin yanında alternatif tedavi olarak kullanılan birçok tedavi ve terapi yöntemleri bulunmaktadır. Bu tedavi yöntemleri arasında yer alan sanat terapisinin otizmlili bireylerin kendilerini sözsüz olarak ifade edebilme noktasında etkin olabileceğini öne süren araştırmalar yer almaktadır.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU ALANINDA KULLANILAN ALTERNATİF TEDAVİ SANAT TERAPİSİ

Sanat terapisi, görsel imgelemenin bütünleşmeyi ve iyileşmeyi kolaylaştırma kapasitesine sahip olduğunu öne süren ve sıklıkla psikolojik içgörü ve duyuusal büyümeyi teşvik etme aracı olarak kullanılan bir psikoterapi yöntemidir. Bazı sanat terapistleri, yaratıcı sürecin kendi içinde terapötik etkinliğe sahip olduğunu iddia eder (Aydın, 2012).

Sanat terapisi, insanın duyuusal, sosyal ve davranışsal gelişimi hakkındaki bilgileri uygulayan ve 1900'lerin başlarına kadar izlenebilen bir disiplindir. Sanat terapisi, iyileşme sürecine yardımcı olmak için sanat malzemelerini kullanan bir terapi şeklidir. Geleneksel psikoterapötik teori ve tekniklerin yanı sıra, yaratıcı süreç yoluyla kazanılan psikolojik içgörülerin ve çeşitli sanat malzemelerinin duyuusal özelliklerinin anlaşılmasının bir kombinasyonunu içerir. Sanat terapisi; resim, müzik, tiyatro, sinema, hareket ve dans dahil olmak üzere bir dizi sanat formuna uygulanabilir. Ayrıca sanat terapisi, terapist ile danışan arasında terapötik bir ilişki kurmak için yaratıcı imgelerin ve nesnelerin kullanılması üzerine kuruludur (Malchiodi C. , 1993).

Malchiodi'e göre sanat terapistleri, uygulamalarına rehberlik etmesi için psikoanalitik, bilişsel-davranışçı veya varoluşçu teoriler gibi çeşitli teorik bakış açılarından yararlanabilirler. Terapistin teorik yönelimi, sanat terapisi sürecinin çerçevesini etkiler ve danışan tarafından üretilen sanatın yorumunu şekillendirir. Bununla birlikte birçok yönelimin altında yatan ortak bir inanç, iyileşme sürecini kolaylaştırmanın bir yolu olarak bilinçdışına erişme fikridir. Bununla birlikte neredeyse bir asırlık yaygın klinik kullanımla bile bu tedavinin etkinliğine ilişkin deneysel kanıtları tanımlamak zordur. Sanat terapisi üzerine yayınlanan literatürün çoğu teorik kavramlara ve vaka çalışmalarının sonuçlarına odaklanmaktadır. Bu vaka çalışmaları, tanımlayıcı amaçlar ve hipotezler oluşturmak için yararlı olsa da sanat terapisiyle ilişkili sonuçlar hakkında sınırlı kanıt sunar. Kontrollü çalışmalar, özellikle randomize çalışmalar, bu tür bilgileri sağlamak için daha uygundur. Otizm spektrum bozuklukları genellikle motor planlamadaki eksikliklere, azalmış kas gücüne ve duyuusal işleme sorunlarına atfedilebilen kaba ve ince motor becerilerde zorluklarla kendini gösterir. Ancak araştırmalar, bu motor bozuklukların otizmlili bireylerin sosyal işleyişini de etkileyebileceğini göstermektedir. Çalışmalar, otistik çocuklarda motor beceri performansı ile sosyal etkileşim güçlükleri arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur hem kaba hem de ince motor beceri testlerinde daha düşük puanlar, sosyal iletişim, sözel olmayan davranış ve sosyal bilişteki eksikliklerle ilişkilendirilmiştir (Osborne, 2003).

Bu bulgular, motor bozuklukların, otizmlili bireylerin başkalarıyla etkileşime girerken ve sosyal durumlarda gezinirken karşılaştıkları zorluklara katkıda bulunabileceğini düşündürmektedir. Motor güçlüklerin otizmlili bireylerin karşılaşılabileceği pek çok zorluktan sadece biri olduğunu ve her bireyin bu durumla ilgili deneyiminin büyük ölçüde değişebileceğini not etmek önemlidir. Bu nedenle, otizmlili bireylere yönelik müdahaleler ve destek, benzersiz güçlü yönler ve zorluklar profili dikkate alınarak onların özel ihtiyaçlarına ve güçlü yönlerine göre şekillendirilmelidir (D'Amico, 2017).

Otizm spektrum bozukluğu, özellikle sosyal beceriler alanında çocuklar için genellikle zorluklar sunar. Bozukluk teşhisi konan kişiler, sözel olmayan iletişimi anlamakta ve kullanmakta, başkalarının düşünce ve duygularını

yorumlamakta zorlanabilirler, bu da akran ilişkileri geliştirmeyi zorlaştırabilir. Yüksek bilişsel işleve sahip bireyler bile sosyal izolasyon, düşük akademik başarı ve psikopatoloji ile sonuçlanabilecek arkadaşlıklar kurmayı ve sürdürmeyi zor bulabilir. Araştırmacılar, otizm spektrumundaki kişilerin yaşadığı sosyal beceri eksikliklerinin yetişkinliğe kadar devam ettiğini ve onları yaşamları boyunca reddedilme ve sosyal zorluklarla karşı karşıya bıraktığını öne sürmektedir (Sinha, 2011). Sosyal beceri müdahalelerinin son birkaç yıl içinde etkinliğini artırmasının eğlenceli grup çalışmaları, sosyal etkileşimleri ve arkadaşlıkları kolaylaştırma noktasında faydalı olabileceği söylenebilir. Bu nedenle otizmlili bireylerin sosyal zorluklarını ele almak için sanat terapisini bir müdahale olarak kullanmak konusunda profesyonel bir desteğe ihtiyaç vardır.

Sanat terapisi, sosyal sorunları görsel olarak somut ve yaratıcı bir şekilde çözme fırsatı sağladığından otizmlili bireyler için etkili olabilir. Gazeas'e (2012) göre otizmlili bireylerle yapılan sanat terapisi, çeşitli sanat malzemeleriyle zengin duyuusal deneyimler aracılığıyla alışılmadık, sözel olmayan, kapsamlı ve anlamlı bir şekilde bilgi edinmeleri için bir yol sunar. Sanat tabanlı faaliyetler, sözlü iletişime veya bilişsel işleyişine bağlı olmadığı için otizmlili çocuklar için uygundur. Ayrıca sanat ve terapinin bir arada kullanılması, empatik dinleme, görsel geri bildirim ve güvenilir bir ilişki kurmak için yaratıcı projeler kullanmak bireyin endişe, depresyon ve hayal kırıklığı duygularını ele almada çok önemlidir (Gazeas, 2012).

Etkili iletişim, insan varlığının çok önemli bir parçasıdır ve bazen bireylerin sözlü iletişim yoluyla kendilerini ifade etmekte zorlanma gibi sorunlarının olduğu görülmektedir. Bu noktada sanat, ruhumuzun derinliklerine ulaşmamıza yardımcı olabilecek sembolik bir dil sağlar. Sanat terapisi, her yaşta insanın fiziksel, zihinsel ve duyuusal refahını iyileştirmek için yaratıcı sanatı kullanan bir alandır. Yaratıcı süreç, bireylere çatışmaları ve sorunları çözmede, kişilerarası becerileri geliştirmede, davranışları yönetmede, stresi azaltmada, güveni ve öz farkındalığı artırmada ve içgörü kazanmada yardımcı olabilir.

Sanat terapisi, bireyin ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen çok yönlü bir uygulamadır. Açık uçlu veya spesifik hedeflerle yapılandırılmış veya serbest akışlı olabilir. Sanat terapisinden büyük ölçüde yararlanabilecek bir grup, genellikle sözlü ve sosyal iletişim ile mücadele eden otizm spektrum bozukluğu olan bireylerdir. Sözel olmayan jestleri ve beden dilini yorumlama becerileri sınırlı, görsel düşünme becerileriyle kendilerini ifade etmenin bir yolunu bulabilirler. Sanat terapisi, sözlü iletişime dayanmayan, kendini ifade etmek için eşsiz bir yol sağlar ve sınırlı iletişim becerilerine sahip olanlar için onu değerli bir araç haline getirir. Otizmlili bireyler birbir sanat etkinliklerine katılarak farklı sanat disiplinlerini keşfedebilir ve kendilerini daha rahat ifade edebilirler, stres ve kaygılarını azaltırlar (Osborne, 2003).

Sanat terapisi, bireylerin duygularına erişmelerine yardımcı olmada özellikle etkilidir. Sanat dersleri ise akademik ve estetik kavramlar gibi konularda teorik ve uygulamalı eğitim verebilmektedir. Sanat kursları, otizmlili bireyler için faydalı olabilirken sanat terapisinin terapötik niteliklerinin yerini alamaz. Mevcut literatür ağırlıklı olarak sanat terapisinin etkilerini açıklayan vaka çalışmalarını içermektedir (D'Amico, 2017). Bununla birlikte, yapılan bazı araştırmalar sanat terapisinin önemli faydalarını göstermektedir. Kişisel katılım için çok önemli bir yol sunarken olağanüstü sanatsal yeteneklere sahip bireyler için becerilerini sergilemeleri için bir platform sağlamaktadır. Ayrıca sanat terapisi, sembolik düşünme ve hayal gücü, yüz ifadelerini ve beden dilini tanıma ve yorumlama, duyuusal sorunları yönetme ve ince motor becerileri gibi becerilerin gelişimini kolaylaştırmıştır. Case ve Dalley'e göre sanat terapisi, bireylerin iç dünyalarını keşfetmeleri ve anlamalarının yanı sıra bilinçaltı duygularını yansıtmaları için bir araç olarak yaratıcı ifadeyi kullanan bir terapi şeklidir. Bu terapötik yaklaşım resim, heykel, müzik, tiyatro-drama, sinema, edebiyat, fotoğraf, hareket ve dans gibi çeşitli sanatsal ortamları birleştirir. Yıllar geçtikçe, sanat terapisinin duyuusal çatışmaları uzlaştırma, kişisel farkındalığı artırma, sosyal becerileri, davranışları yönetme ve problem çözme yeteneklerini geliştirme sonucuna ulaşmıştır (Case, 2014).

Ayrıca sanat terapisinin kaygıyı azalttığı, olumsuz duyguları olumlu sonuçlara yönlendirdiği ve özsaygıyı artırdığı bulunmuştur. Özetle, sanat terapisi, bireylerin kendilerini daha iyi anlamalarına ve duygularını yönlendirmelerine yardımcı olmak için yaratıcı ifadenin gücünü kullanan ve sonuçta genel ruh sağlığını ve refahını destekleyen değerli bir terapötik araçtır (Malchiodi C. , 1993). Literatürün gözden geçirilmesi, sanat terapisinin sağlık sektöründe, özellikle akıl hastalığı, anksiyete bozuklukları, yardımcı üreme terapileri, kanser tedavisi, travma sonrası müdahaleler, psikiyatri ve ilgili alanlarda önemli bir ilgi kazandığını ortaya koymaktadır. Özellikle, sağlık hizmetlerinde geleneksel ve tamamlayıcı tıbbı olan küresel ilgi son yıllarda artmaktadır. Bu bağlamda sanat terapisi popüler bir alternatif tedavi yöntemi olarak ortaya çıkmıştır ve bu alanda yapılan çalışmaların artması bu modaliteye olan ilginin artması sonucunda olduğu düşünülmektedir (Çakmak, Biçer ve Demir, 2020).

Sanat terapisi, otizmlili çocuklarda başlıca iki zorluk alanını ele alma potansiyeline sahiptir: sınırlı ve tekrarlayan davranış kalıpları ve sosyal iletişim sorunları. Görsel ve dokunsal unsurlar gibi duyuusal deneyimleri birleştiren terapötik sanat müdahaleleri, otizmlili çocuklarda sosyal davranışı, esnekliği ve dikkati geliştirebilir. Bu nedenle

otizmlı bireylerin tedavisinde sanat malzemeleri kullanımının önemi azımsanamaz. Sanat terapisi bir ifade, dil ve iletişim aracı sağlar ve duygusal gevşemeyi, kendini ifade etmeyi desteklemek, stres ve kaygıyı azaltmak için etkili bir müdahale olabilir (D'Amico, 2017).

Bu araştırma ayrıntılı klinik vaka çalışmaları içerse de Otizmlı bireylerde sanat terapisinin gidişatını ve sonuçlarını tam olarak anlamak için daha fazla deneysel araştırmaya ihtiyaç vardır. Genel olarak sanat terapisi, Otizmlı çocuklarda sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimi teşvik etmede umut verici sonuçlar göstermiştir ve her yaşta birey için etkili bir müdahale olabilmektedir.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERLE YAPILAN SANAT TERAPİSİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma, sanat terapisinin otizm spektrum bozukluğu olan bireyler üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Amaç, bir tedavi seçeneği olarak sanat terapisinin etkinliğini değerlendirmektir. Çalışma, müdahalenin sonuçlarını analiz etmeyi ve katılımcılar üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

1985 ile 2012 yılları arasında otizm spektrum bozukluğu teşhisi konan çocuklar için sanat terapisinin kullanımını araştırmak üzere bir çalışma yürütüldü. Araştırmanın bulguları, sanat terapisinin otizmlı çocuklarda daha rahat, esnek ve sakin bir tutum geliştirmenin yanı sıra iletişim ve öğrenme becerilerini geliştirmeye yardımcı olabileceğini düşündürmektedir (D'Amico, 2017).

Martin, Evans ve Dubowski'ye (2009) göre çok yönlü doğası nedeniyle sanat terapisinin, otizm ile başa çıkma ve aynı anda çocuk ile terapist arasındaki bağı kolaylaştırma kapasitesine sahiptir. Bunun sonucunda ise sanat terapisinin ideal bir tedavi yöntemi olduğunu savunmuşlardır. Durrani'a göre sanat terapistlerinin otizmlı çocukların duygusal düzeylerini kontrol altına almak için sanatsal malzemelerin duygusal doğalarına ve içsel niteliklerine başvurumaktadırlar. Düzenlenen uygun sanat ortamlarında terapistlerle otizmlı çocukların daha yakın bağlar kurabildiklerini ve çocukların endişelerinin azaldığını savunmuşlardır (Durrani, 2021).

Durrani (2020) otizmlı çocuklarda bozulmuş bağlanmayı ele almada sanat terapisi doğrultusunda bir çerçeve geliştirmeyi amaçlamıştır. Çalışma 3 ila 8 yaşları arasındaki dört çocuğu içermektedir. Ailevi kısıtlamalar nedeniyle katılımcılardan birini erken sonlandırmak zorunda kalmıştır ve bu da vakasının çalışmadan çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. 12 hafta boyunca yaklaşık 40 ila 50 dakikalık 12 bireysel sanat terapisi seansı verilmiştir. Niteliksel analiz sonucu, üç vakada 7 tema belirlenmiştir: güvenlik duygusu, çocuğun duygusal profiliyle çalışma, katılım için giriş noktası olarak sanat malzemeleri, aynalama ve uyum yoluyla bağlanma oluşumu, yaklaşımda esneklik, yapı ve sınırlar, odak değil sanat ürünü olduğunu ortaya koymuşlardır. Sanat terapisinin çocuk ile terapist arasındaki bağı kolaylaştırmasına olan etkisinin olumlu olduğu belirtilmiştir (Durrani, 2021).

Durrani'nin çalışmasının terapist ve otizmlı çocuklar arasındaki iletişimin olumlu yönde ilerlemesi, sanat terapisinin otizmlı çocuklarla iletişim kurma bağlamında etkili olabileceğini gösterebilmektedir. Emery ise zekâ geriliği olmayan otizmlı bir çocuğun katılımıyla bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın içeriği ve sonucu şöyledir:

Emery (2004), zekâ geriliği olmayan otizm teşhisi konan altı yaşındaki bir erkek çocuğun vaka çalışmasını sunmuştur. Emery, 7 ay boyunca onunla bireysel sanat terapisi seansları gerçekleştirmiştir. Nesnelere için şemalar geliştirmemiştir. Bir ev çizmesi istense 'ev' yazmaktaydı. Tanıdık kelimeler nesneyi akla getirmemekteydi. Dil becerileri zayıftı ve konuşması tiz ve tekrarlayıcıydı. Göz teması zayıftı ve dikkatini sürdürmekte güçlük çekiyordu. Emery, çocuğun sanatla fiziksel olarak bağ kurmasını istedi. Başlangıçta oyun hamuru kullanarak sanat terapi sürecini başlattı. Oyun hamuru karalama amaçlı kâğıt üzerine serildi. Egzersiz, çocuğun zayıf motor becerilerini geliştirmek için tanıtıldı. Egzersizi birkaç ay tekrarlayarak çocuk, dairesel oyun hamuru şekillerini çizme konusunda ustalık kazandı. Bu, bir sanat etkinliğine davranışsal bir yaklaşım kullanmanın bir örneği olmuştur (Emery, 2004). Bu çalışmaya bakıldığında sanat terapisi, otizmlı çocuğa kesme, yapıştırma, çizme ve boyama gibi çeşitli etkinlikler yoluyla motor koordinasyon ve taklit becerilerini uygulama alanı sağlayabilir (Malchiodi C. A., 2003).

Emery'nin yapmış olduğu araştırmada, çocuğun motor becerilerinin gelişim gösterdiğinin sonucu varılmıştır. Bu sonuca göre sanat terapisinin otizmlı çocukların el koordinasyonlarını geliştirmeleri ve sanatsal üretim yapmalarına destek sağlayabileceği söylenebilir.

Epp araştırmasında sanat terapisinin sosyal beceriler kazandırmada otizmlı çocukların gelişimi incelenmiştir. Epp (2008) tarafından yapılan bir araştırma, grup bağlamında sanat terapisinin, 11 ila 18 yaşları arasındaki otizmlı 44 çocukta sosyal beceriler üzerinde olumlu etkileri olduğunu bulmuştur. Bu çocuklar, okuldan sonra haftada bir saat SuperKids adlı bir sosyal beceri programına katılmıştır. Bu grup programı, başkalarını sohbete dahil etmeye, göz temasını sürdürmeye, sözel olmayan ipuçlarını anlamaya ve diğerlerinin duygularına yönelik farkındalığı arttırmaya

odaklanan çeşitli sanat etkinliklerini (yani çizim), bilişsel davranışçı stratejileri ve sosyal beceri eğitimini içeriyordu. Ebeveynler ve öğretmenler, sosyal beceri derecelendirmesinin ebeveyn ve öğretmen formlarını kullanarak çocuğun sosyal becerilerini değerlendirmeye almıştır. Çalışma, çocukların davranışlarında çeşitli değişiklikler sergilediğini ortaya koydu; son testte dört kategoride sosyal beceri puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir artış ve son testte içselleştirme ve hiperaktif davranışlarda istatistiksel olarak anlamlı bir azalma olmuştur. Yazar, sonuçlara dayanarak otizmlili çocuklara terapötik bir grup ortamında sosyal becerilerin öğretilebileceğini ve sanat terapisinin bu becerileri kolaylaştırmada yararlı olabileceğini ileri sürmüştür (Epp, 2008).

Schweizer, Knorth, VanYperen ve Spreen, (2017) Otizm spektrum bozukluğu teşhisi konan çocuklarla sanat terapistlerinin zımnı bilgilerine yönelik bir pilot çalışma yapmışlardır. Olumlu tipik özellikler üzerine teorik bir çerçeve ortaya çıkarmışlardır. Bu çerçeve, dört temel kategoriden oluşmaktadır.

Bunlar: bağlam kategorisi, sonuçlar kategorisi, sanat terapötik materyalleri ve ifadeleri kategorisi, terapötik davranış kategorisi şeklindedir.

Bağlam kategorisi, çocuğun davranışı üzerindeki çevresel etkiler üzerinedir. Sonuçlar kategorisi, gelişmiş öğrenme becerilerini sosyal ve iletişim becerilerine atıfta bulunur. Terapötik materyalleri ve ifadeleri kategorisi, çocuğun ifade gücünü geliştirmek amacıyla dokunsal ve görsel duyuşsal deneyimler meydana getiren materyallerin önemini vurgular. Son kategori Terapötik davranış kategorisi ise görsel ve dokunsal duyuşsal deneyimleri canlandırmak, şekillendirme sürecini desteklemek üzerinedir (Schweizer, 2019).

Nitel analiz sonuçlarına göre sanat terapisi, otizm teşhisi konan çocukların her iki sorun alanına da olumlu bir katkı sağlayabilir. Sanat terapisi, sosyal iletişim sorunları ve kısıtlı ve tekrarlayıcı davranış kalıplarıyla mücadele etmek için kullanılabilir. Bu yaklaşımın kullanımı, otizmlili çocukların daha esnek ve rahat bir tutum sergilemesine, daha iyi bir benlik imajına sahip olmasına ve iletişim ve öğrenme becerilerinin gelişmesine yardımcı olabilir (Schweizer, 2019).

Hassid (2015) 5-8 yaşındaki otizmlili çocuklarda sözlü olmayan bir iletişim biçimi olarak bir grup formatında (birkaç ikiliden oluşan) ebeveyn-çocuk sanat terapisinin etkinliğini inceleyen nicel bir çalışma yürüttü. Yirmi iki çocuk rastgele iki gruba ayrıldı: 10 çocuk ve anneleri grup ebeveyn-çocuk sanat terapisi aldı ve 12 çocuk anneleri olmadan grup sanat terapisi aldı. Ortaya çıkan bulgularda benlik algısı ölçümleri sonucunda, deney grubundaki çocukların sosyal davranışta gelişmeye yönelik bir eğilim gösterdiği ve bazı davranışlarda önemli bir ilerlemeyi işaret ettiği görülmüştür. Sadece grup sanat terapisine katılan çocuklardan oluşan kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, deney grubundaki annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ilişkin algılarında da önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca bu çalışmada ebeveyn-çocuk dans ve hareket terapisine yönelik ön çalışmaya katılan 10 anne ve çocuğun ilişkilerinde ve iletişimlerinde bir gelişme gösterdiğini öne sürülmüştür. Araştırmanın sonucunda anneler ebeveynlik becerilerini geliştirirken çocuklar davranış ölçütleri açısından gelişmiştir (Bitan, 2002).

Araştırmanın nicel yönteminde araştırma gurubu rastgele ikiye ayrıldı. Gurupların nitelikleri ise şöyledir; anne-çocuk dans ve hareket terapisinde 40 çocuk ve annesiz grup dans ve hareket terapisinde 40 çocuk yer almaktadır. Yapılan araştırmanın bulgularından elde edilen veriler ise şöyledir: anne-çocuk grubunun, annesiz çocuk grubuna kıyasla bazı niteliklerde önemli ilerleme kaydetmiştir. Yapılan çalışmada uygulanan yöntemlerin sonucunda, araştırma gurubunda yer alan çocukların ve ebeveynlerinin genel ilişkiler çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerini anlama noktasında önemli bir gelişme yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynler çocuklarının daha sakin ve gerginliklerinin azaldığını belirterek araştırmada uygulanan dramının daha gelişmiş bir iletişim sağladığını öne sürmüşlerdir (Bitan, 2002).

SONUÇ

Edith Kramer (1958), sanat terapisinin ruh sağlığının tedavisinde çok önemli bir disiplin olduğuna inanıyordu. Sanat terapisi hakkında görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“İnsanoğlu mağara dönemlerinden beri yaşam süreçlerine uygun biçimde ve şekiller yaratmıştır. Zaman içinde sanat değişik ortamlarda insan deneyimlerini anlatma yolun haline gelerek insan ufğunu genişleten bir araç olmuştur. Kramer, aynı zamanda insanın yaratıcı olmasının iyileşme anlamına geldiğine inanıyordu (Güney, 2006).

Sanat terapisi, bireyin enerjisini sanat eseri yaratmaya yönlendirmeyi ve kendini gerçekleştirmeyi kolaylaştırmayı amaçlayan psikoterapötik bir yaklaşımdır. Sanat terapisi profesyonelleri tarafından çocuk merkezleri, sağlık klinikleri, hastaneler, psikoloji merkezleri ve okullar gibi çeşitli ortamlarda, bireyin çatışmalarını ve kişisel ilişkilerini değerlendirmek ve ele almak ve bireyin gelişmesi için uygun koşulları yaratmak amacıyla yaygın olarak

kullanılır. Kişiliklerini kabul etmeleri ve dirençlerini geliştirmeleri. Sanat terapisi, kendini keşfetmeyi ve kendini ifade etmeyi teşvik etmek için sanatsal faaliyetlerden yararlanan ve böylece bireyin kişisel büyümesini ve gelişimini kolaylaştıran sözel olmayan bir iletişim şeklidir (Linderman, 1997).

Terapötik sanatsal etkinliklerin, bireylere kendi yetenekleriyle ilgili kişisel farkındalıklarını artırmak, güveni artırmak ve yaratıcı süreç aracılığıyla bilişsel ve duygusal gelişimi kolaylaştırmak gibi çeşitli faydalar sağladığı bulunmuştur. Ek olarak, bu faaliyetler duygusal çözümü kolaylaştırabilir, öz değeri artırabilir, iddialı hedef belirlemeyi teşvik edebilir ve iç uyumu teşvik edebilir. Ayrıca bazı durumlarda terapötik sanatsal faaliyetlerde bulunulması sonucunda davranış bozuklukları azalabilir (Artut, 2020).

Sanat terapisi, otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin iletişim ve sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlayan otizm tedavisinde alternatif bir tedavi yöntemi olarak kullanılmıştır. Birçok çalışma sanat terapisinin otizm spektrum semptomlarını iyileştirmedeki etkinliğini incelemiştir ve bu çalışmaların çoğu olumlu sonuçlar bildirmiştir. Çalışmalar, sanat terapisi müdahalelerinin, sosyal ve iletişim güçlükleri, kaygı ve tekrarlayan davranışlar dahil olmak üzere otizmin semptomlarını azaltmada etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, sanat terapisinin otizmlili bireylerde duygusal düzenlemeyi, duygusal işlemeyi ve kendini ifade etmeyi iyileştirdiği bulundu. Ancak çalışmalarda bildirilen olumlu sonuçlara rağmen sanat terapisi ve otizm konusunda yapılmış yeterli çalışma bulunmamaktadır. Otizm için bir tedavi yöntemi olarak sanat terapisinin etkinliğini belirlemek ve bu müdahaleden yararlanabilecek bireylerin belirli özelliklerini belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca, sanat terapisinin otizm için tek başına bir tedavi olarak değil, diğer kanıta dayalı tedavilerle birlikte kullanılabilir tamamlayıcı bir terapi olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmek önemlidir. Ek olarak sanat terapisi, otizmlili bireylerle çalışma deneyimi olan nitelikli profesyoneller tarafından sağlanmalıdır. Literatür taramasında mevcut çalışmaların sınırlılıklarını dikkate almak önemlidir. Çalışmaların birçoğunun küçük örneklem boyutlarına sahip olması, sonuçların otizmlili bireylerden oluşan daha geniş bir popülasyona genellenmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bazı çalışmalarda kontrol gruplarının bulunmaması, gözlemlenen iyileşmelerin sanat terapisi müdahalesinden mi yoksa diğer faktörlerden mi kaynaklandığını belirlemeyi zorlaştırıyor.

Ayrıca, çalışmalar kullanılan sanat terapisi müdahalelerinin türleri, tedavi süresi ve değerlendirilen sonuç ölçütleri açısından çeşitlilik göstermiştir. Çalışma tasarımındaki bu heterojenlik, çalışmaların sonuçlarının karşılaştırılmasını ve sentezlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu sınırlamalara rağmen çalışmalarda bildirilen olumlu sonuçlar, otizmlili bireyler için alternatif bir tedavi yöntemi olarak sanat terapisinin potansiyelini vurgulamaktadır. Otizmlili bireylerin tedavisinde sanat terapisi kullanımının artırılması, onların ruh sağlığını, sosyal becerilerini ve genel refahını iyileştirme potansiyeline sahiptir. Otizmlili bireylerin tedavi ve eğitim aldıkları kurumlarda, sanat terapisi programlarında artış sağlanabilir ve daha fazla araştırma yaparak bu etkili terapinin otizmlili bireylerin tedavisinde kullanımını artırılabilir.

Sonuç olarak mevcut literatür sanat terapisinin otizmlili bireyler için etkili bir tedavi olabileceğini öne sürerken otizmin farklı özelliklerine sahip bireyler için etkinliğini belirlemek ve potansiyel faydalarını belirlemek için daha titiz ve kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçamete, A. G. (2016). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* (6. b.). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Al-Farsi, Y. M. S. S. (2013). Low folate and vitamin B12 nourishment is common in Omani children with newly diagnosed autism. *Nutrition* 29(3), s. 537-541. doi:10.1016/j.nut.2012.09.014
- Aman, M. S. (1988). Vitamin, Mineral, And Dietary Treatments. *Psychopharmacology of the developmental disabilities*, s. 168-196. doi:10.1007/978-1-4613-8774-9_8
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders fourth edition*. Washington DC: APA.
- Arı, A. v. Dü. (2018). *Tüm Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitime Giriş*. (2. b.). Eğitim yayınevi.
- Artut, K. (2020). *Sanat Eğitimi: Kuramları ve Yöntemleri: Eğitim Fakülteleri ve İlköğretim Öğretmenleri İçin*. Anı Yayıncılık.
- Aydın, B. (2012). Tıbbi Sanat Terapisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 4(1), s. 69-83. doi:DOI: 10.5455/cap.20120405
- Aydın, D., & Özgen, Z. E. (2018). Çocuklarda Otizm Spektrum Bozukluğu ve Erken Tanılamada Hemşirenin Rolü. 7(3), s. 93-101.

- Baranek, G. T. (2002). Efficacy of sensory and motor interventions for children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*(32), s. 397-422. doi:0162-3257/02/1000-0397/0
- Bitan, M. v. (2002). Clinicians' Perceptions of Parent-Child Arts Therapy with Children with Autism Spectrum Disorders. *The Milman Center Experience. Children*, (9(7)), s. 980. doi:10.3390/children9070980
- Case, C. v. (2014). *The Handbook of Art Therapy*. Routledge.
- Çınar, F. D. (2019). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Yönetim Araçlarını Kullanım Durumlarının İncelenmesi: Nitel Bir Çalışma. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 40-52.
- D'Amico, M. v. (2017). The Effectiveness of Art Therapy for Teaching Social Skills to Children With Autism Spectrum Disorder. *Art Therapy*, 34(4), 176-182. doi:10.1080/07421656.2017.1384678
- DiCicco-Bloom, E., Lord, C., Zwaigenbaum, L., Courchesne, E., Dager, S. R., Schmitz, C., . . . Young, a. L. (2006). The developmental neurobiology of autism spectrum disorder. *The Journal of Neuroscience*, 26(26), s. 6897– 6906.
- Durrani, H. (2021). Sensory-Based Relational Art Therapy Approach (S-BRATA): A Framework for Art Therapy with Children with ASD. *Art Therapy*, 38(2), 78-86. doi:10.1080/07421656.2020.1718054
- Emery, M. J. (2004). Art Therapy as An Intervention for Autism. *Art Therapy*, 21(3), 143-147. doi:10.1080/07421656.2004.10129500
- Epp, K. M. (2008). Outcome-Based Evaluation of A Social Skills Program Using Art Therapy and Group Therapy for Children on The Autism Spectrum. *Children & Schools*, 30(1), 27-36. doi:10.1093/cs/30.1.27
- Fazlıoğlu, Y. Ö. (2004). Doktora Tezi. *Duyusal entegrasyon programının otizmlı çocukların duyuşal ve davranış problemleri üzerine etkisinin incelenmesi*. Ankara.
- Gazeas, M. C. (2012). Current Findings on Art Therapy and Individuals With Autism Spectrum Disorder. *Art Therapy Association Journal*, 25(1), 15-22. doi:10.1080/08322473.2012.11415558
- Graf-Myles, J. F. (2013). Dietary adequacy of children with autism compared with controls and. *J Dev Behav Pediatr*(34(7)), s. 449-459. doi:10.1097/DBP.0b013e3182a00d17
- Güney, M. (2006). *Sanat ve Psikiyatri*. Grafik Çalışma Yayınları.
- Hangül, Z. v. (2022). Otizm Spektrum Bozukluęunda Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavilerin Kullanımı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14 (2), 165-173. doi:10.18863/pgy.935207
- Harris, C. v. (2012). A pilot study to evaluate nutritional influences on gastrointestinal symptoms and behavior patterns in children with Autism Spectrum Disorder. *Complement Ther Med*(20(6)), s. 437-440. doi:10.1177/0883073813488668
- Kidd, P. M. (2002). Autism, An Extreme Challenge to Integrative Medicine Part II: Medical Management. *Alternative Medicine Review*, 7(6), 472.
- Kramer, E. (1958). *Art Therapy In A Children's Community: A Study Of The Function Of Art Therapy In The Treatment Program Of Wiltwyck School For Boys*. . Schocken Books.
- Linderman, M. M. (1997). *Art in The Elementary School*. McGraw-Hill.
- Malchiodi, C. (1993). Art Therapy. *Journal of the American Art Therapy Association—The First 10 Years Art Therapy*, 10(4), 190-191. doi:10.1080/07421656.1993.10759011
- Malchiodi, C. A. (2003). Art Therapy and The Brain. *Handbook of art therapy*, 16-24.
- Osborne, J. (2003). Art and the Child with Autism: therapy or education. *Early Child Development and Care*, 173(4), 411-423. doi:10.1080/0300443032000079096
- Ozkaya, B. T. (2013). Transition from Pervasive Developmental Disorders to Autism Spectrum Disorder: Proposed Changes for the Upcoming DSM-5/Yaygın Gelisimsel Bozukluklardan Otizm Spektrum Bozukluęuna Geçis: DSM-5'te Karsimiza Cıkacak Degisiklikler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar/Current Approaches to Psychiatry*(5(2)), 127-140.
- Önal, S., & Uçar, A. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Tedavisinde Beslenme Yaklaşımları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, s. 179-194.

- Pavlidis, M. (2008). *Animal-assisted interventions for individuals with autism*. Jessica Kingsley Publishers.
- Schweizer, C. K. (2019). Consensus-based typical elements of art therapy with children with autism spectrum disorders. *International Journal of Art Therapy*, 24(4), 181-191. doi:10.1080/17454832.2019.1632364
- Sinha, Y. S. (2011). Auditory integration training and other sound therapies for autism spectrum disorders (ASD). *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 12. doi:10.1002/14651858.CD003681.pub3
- Tekin, İ. K. (2012). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri*. Vize Yayıncılık.
- Terapi Yöntemleri* . (5 Ocak, 2023). Tohum Otizm Vakfı.: <https://tohumotizm.org.tr/otizm/terapi-yontemleri/> adresinden alındı
- Voineagu, I. (2012). Gene expression studies in autism: Moving from the genome to the transcriptome and beyond. *Neurobiology of Disease*, 45(1), s. 69-75.
- Xiong, T. C. (2016). Hyperbaric oxygen therapy for people with autism spectrum disorder (ASD). *Cochrane Database of Systematic Reviews*,(10). doi:10.1002/14651858.CD010922.pub2
- Yıldız, F. Ü. (tarih yok). Çocukluk ve Sanat Terapisi. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*. 4(1), s. 1-17.
- Yolcu, E. Y. (2010). *Güzel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. (2.basım). b. Anı yayıncılık.
- Yosunkaya, E. (2013). Otizm etyolojisinde Genetik ve güncel perspektif. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 76(4), s. 84-88.